

**BULLETIN OF POLTAVA
STATE AGRARIAN
ACADEMY**

ISSN: 2415-3354 (Print)
2415-3362 (Online)

<https://journals.pdaa.edu.ua/visnyk>

original article | UDC 581.522.4:581.522.68 | doi: 10.31210/visnyk2021.01.21

BIODIVERSITY OF WILD PLANT SPECIES OF POLTAVA REGION AS SOURCES OF VALUABLE GENETIC MATERIAL FOR SELECTION

O. M. Bilyk^{1*}

ORCID [0000-0001-9780-2517](https://orcid.org/0000-0001-9780-2517)

*L. M. Holovash*¹

ORCID [0000-0002-5486-8302](https://orcid.org/0000-0002-5486-8302)

*V. Ya. Kocherga*¹

ORCID [0000-0002-0596-0567](https://orcid.org/0000-0002-0596-0567)

*L. Ya. Kharchenko*¹

ORCID [0000-0002-3962-1416](https://orcid.org/0000-0002-3962-1416)

*G. D. Pospelova*²

ORCID [0000-0002-8030-1166](https://orcid.org/0000-0002-8030-1166)

¹ Ustymivka Experimental Station of Plant Production of Plant Production Institute nd. a. V. Ya. Yuriev of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine Ustymivka, Hlobyne district, Poltava region, 39074, Ukraine

² Poltava State Agrarian Academy, 1/3, Skovorody str., Poltava, 36003, Ukraine

*Corresponding author

E-mail: helena.ost@ukr.net

How to Cite

Bilyk, O. M., Holovash, L. M., Kocherga, V. Ya., Kharchenko, L. Ya., & Pospelova, G. D. (2021). Biodiversity of wild plant species of Poltava region as sources of valuable genetic material for selection. *Bulletin of Poltava State Agrarian Academy*, (1), 172–179. doi: 10.31210/visnyk2021.01.21

The biodiversity of wild plant species in Poltava region has been studied in the article. It has been determined that at present in Poltava region, as a center of agro-industrial development, changes are taking place in species composition and distribution of plants. Groups of agricultural vegetation and field weeds, ruderal vegetation, and artificial tree plantations became dominant. Taking into account these facts, the aim of the article was to identify places of growing and collect samples to preserve the genetic diversity of wild flora of Poltava region. The research methodology included examination of coenoses, seed collection of fodder medicinal, industrial, vegetable and ornamental crops during expeditions in mid-August. The locations of Red Data Book and regionally rare plants were registered separately. The studies began in 2016 as part of a search program – “Involvement in the National Gene Bank of plant forms of folk selection and wild related species of cultivated plants, adapted to the conditions of the Central Forest-Steppe of Ukraine” and are continuing now. During this period, 254 plant samples have been collected, and the total length of the route made 580 km. A complex of work was organized and carried out to perform the task of expedition surveying the territories of the natural reserve fund, natural-historical sacred places (mounds, etc.) and monuments of garden and park art in Poltava region. The study of the vegetation of historical monuments: mounds, squares and cemeteries indicates that preserved and scientifically valuable vegetation and flora are presented on a vast majority of these monuments in their natural state. While summarizing the collected data, it has been found that steppe vegetation has been preserved on the tops or protection embankment elevations of historical monuments, mainly those on which there are (or were) geodetic signs. The involved seed and planting material is characterized by the indicators of adaptability to environmental stress factors and resistance to biotic factors. Samples of wild fodder legumes and grasses, wild relatives of oil plants, wild relatives of industrial crops, etc. are valuable. The collected samples were transferred to the resource subdivisions of the institutions of STE “Plant Gene Fund” specializing in relevant crops, for in-depth studying economic and biological characteristics and properties, and further including the best of them in the National Gene Bank of Plants of Ukraine and using in breeding, scientific and other programs by

institutions of Ukraine. The value of the material is explained by the fact that it is autochthonous Ukrainian, so it is adapted to the conditions of Ukraine. The results of the expedition indicate the expediency of further survey, covering other settlements of Ukraine and involving a wider diversity of species.

Key words: wild flora, genetic diversity, natural reserve fund, typical vegetation, adaptability.

БІОРІЗНОМАНІТТЯ ДИКИХ ВИДІВ РОСЛИН ПОЛТАВЩИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ЦІННОГО ГЕНЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ СЕЛЕКЦІЇ

О. М. Білик¹, Л. М. Головач¹, В. Я. Кочерга¹, Л. Я. Харченко¹, Г. Д. Поспелова²

¹ Устимівська дослідна станція рослинництва Інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН України, с. Устимівка, Глобинський р-н., Україна

² Полтавська державна аграрна академія, м. Полтава, Україна

У статті проведено дослідження біорізноманіття диких видів рослин Полтавської області. Визначено, що нині в Полтавській області як центрі аграрно-промислового розвитку відбуваються зміни видового складу та поширення рослин. Домінуючими стали угруповання агрокультурної рослинності та польових бур'янів, рудеральної рослинності, штучних деревних насаджень. Зважаючи на це, метою статті стало виявлення місць зростання та збір зразків для збереження генетичного різноманіття дикорослої флори Полтавської області. Методика дослідження включала обстеження ценозів, збір насіння кормових, лікарських, технічних, овочевих і декоративних культур під час експедицій у середині серпня. Окремо відмічали осередки червонокнижних та регіонально рідкісних рослин. Дослідження розпочалися 2016 року в межах пошукової програми – «Залучення до Національного генбанку рослинних форм народної селекції та диких споріднених видів культурних рослин, адаптованих до умов центрального Лісостепу України» та тривають дотепер. За цей період було зібрано 254 зразки культур, а загальна довжина маршруту склала 580 км. На виконання цього завдання було організовано та проведено комплекс робіт із експедиційного обстеження територій природно-заповідного фонду, природно-історичних святинь (курганів та ін.) та пам'яток садово-паркового мистецтва в межах Полтавської області. Вивчення рослинного покриву історичних пам'яток: курганів, майданів та могильників свідчить про те, що переважно представлена збережена у природному стані та цінна в науковому відношенні рослинність та флора. При узагальненні зібраних даних встановлено, що власне степова рослинність збереглася на верхівках або валоподібних підвищеннях історичних пам'яток, насамперед, тих, на яких знаходяться (або знаходилися) геодезичні знаки. Залучений насіннєвий і посадковий матеріал характеризується показниками адаптивності до стресових факторів середовища, стійкості до біотичних чинників. Цінними є зразки дикорослих кормових бобових і злакових трав, диких родичів олійних культур, диких родичів технічних культур та ін. Зібрані зразки передано в ресурсні підрозділи установ-виконавців НТП «Генофонд рослин», що спеціалізуються на відповідних культурах, для поглибленого вивчення за господарськими і біологічними ознаками та властивостями, подальшого включення краєвих із них до Національного генбанку рослин України та використання в селекційних, наукових та інших програмах установами України. Цінність матеріалу полягає в тому, що він є ендемічним українським, отже адаптований до умов України. Результати експедиції свідчать про доцільність подальшого обстеження, охоплюючи інші населені пункти України та залучаючи більш широке різноманіття видів.

Ключові слова: дикоросла флора, генетичне різноманіття, природно-заповідний фонд, типова рослинність, адаптивність.

Вступ

Флора Полтавської області нараховує близько 2 тисяч видів різних систематичних груп рослин. Понад 300 видів вищих рослин на Полтавщині мають обмежений ареал або зменшуються чисельно внаслідок зміни умов навколишнього середовища чи безпосереднього знищення їх місцезростань [2–4]. Інтродукція рідкісних і зникаючих видів дає змогу хоча б частково розв'язувати проблему збереження видів як потенційних джерел цінних спадково обумовлених ознак [5–7]. Теоретичні передумови мобілізації світових ресурсів базуються на необхідності всебічної оцінки їх потенційних можливостей і, відповідно, вивчення флористичних зв'язків, впливу біолого-екологічних факторів, культурно-історичних та техногенних умов, цілеспрямованого використання гено(фено) фонду різних ви-

дів на популяційному та формовому рівнях у певних екотопях [8, 9].

Основними природними рослинними угрупованнями на території Полтавщини є ліси, луки і болота, степи, а також водна рослинність [1]. Сучасний рослинний покрив області значно відрізняється від природного і є наслідком інтенсивної господарської діяльності. Цим обумовлені зміни видового складу та поширення рослин. Домінуючими стали угруповання агрокультурної рослинності та польових бур'янів, рудеральної рослинності, штучних деревних насаджень.

Полтавська область – центр аграрно-промислового розвитку, на території якого представлені також підприємства машинобудування, хімічної та нафтогазової промисловості, що призвело до надзвичайної трансформації її рослинного покриву [10–12]. Природна фракція флори збереглася фрагментарно, головню по долинах річок Ворскла, Псел, Сула, Хорол, Удай та інших, в балках, рідше на плакорі та представлена лучними, лучно-степовими, степовими, лісовими, болотними ценозами. Навіть у заплавах річок та балках проводиться випасання худоби та заготівля сіна. Знищення прибережної рослинності та надмірне випасання худоби призводить не тільки до збіднення біорізноманіття захисних прибережних смуг, але й до порушення живлення водойм. При цьому часто сіножаті та пасовища знаходяться в межах об'єктів природно-заповідного фонду (заповідників, заказників, урочищ).

Останніми роками спостерігається активне проникнення видів з високою інвазійною спроможністю, зокрема *Xanthium* L. (нетреба), *Setaria glauca* Beauv. (мишій сизий) – у лучні ценози, *Acer negundo* L. (клен ясенелистий, кленок) – у заплавні ліси, *Erigeron canadensis* L. (злінка канадська) – у піщані. Відмічається активне здичавіння лікарських рослин, зокрема *Althaea officinalis* L. (алтея лікарська), *Centaurea cyanus* L. (волошка синя), *Saponaria officinalis* L. (мильнянка). До розряду бур'янів віднесені такі лікарські рослини-адвенти, як *Artemisia absintium* L. (полин гіркий), *Datura stramonium* L. (дурман звичайний), *Hyoscyamus niger* L. (блекота чорна), *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medic. (грицики звичайні) та ін.

Метою дослідження є виявлення місць зростання та збір зразків для збереження генетичного різноманіття дикорослої флори, підтримання безпеки функціонування природних екосистем та залучення до Національного банку генетичних ресурсів високоадаптивних форм рослин для забезпечення розвитку фундаментальної та прикладної науки, освіти, сільськогосподарського виробництва в Україні.

Завдання дослідження: провести експедиційні обстеження ценозів територій природно-заповідного фонду, природно-історичних святинь (курганів та ін.) та пам'яток садово-паркового мистецтва в межах Полтавської області; зібрати насіння кормових, лікарських, технічних, овочевих і декоративних культур; позначити осередки червонокнижних та регіонально рідкісних рослин.

Матеріали і методи досліджень

Одним зі способів розв'язання проблеми втрати генетичного різноманіття диких форм рослин є збереження в умовах *ex situ*. Для цього щорічно в середині серпня (в період масового досягання насіння) Національний центр генетичних ресурсів рослин України проводить експедиції. До складу експедиції входять науковці Устимівської дослідної станції рослинництва Інституту рослинництва імені В. Я. Юр'єва НААН. Малі (2–3-денні) експедиції обмежуються детальним вивченням території Полтавської області. При обстеженні ценозів основна увага приділяється зборам насіння кормових культур. Як супутні збираються лікарські, технічні, овочеві та декоративні культури. Окремо відмічаються осередки червонокнижних та регіонально рідкісних рослин.

Результати досліджень та їх обговорення

Одним зі способів розв'язання проблеми втрати генетичного різноманіття диких форм рослин є збереження в умовах *ex situ*. Для цього щорічно Національний центр генетичних ресурсів рослин України проводить експедиції. Розпочалися вони 2016 року в межах пошукової програми – «Залучення до Національного генбанку рослинних форм народної селекції та диких споріднених видів культурних рослин, адаптованих до умов центрального Лісостепу України» та тривають дотепер. На виконання цього завдання було організовано та проведено комплекс робіт з експедиційного обстеження територій природно-заповідного фонду, природно-історичних святинь (курганів та ін.) та пам'яток садово-паркового мистецтва в межах Полтавської області.

За чотири роки співробітники Устимівської дослідної станції рослинництва дослідили території Великобагачанського, Гадяцького, Глобинського, Диканського, Кобеляцького, Котелевського, Кременчуцького, Лохвицького, Лубенського, Новосанжарського, Оржицького, Полтавського, Семенівсь-

кого, Хорольського, Чорнухинського та Шишацького районів Полтавської області. 2016 року територіями Семенівського та Хорольського районів Полтавської області, подолавши відстань у 240 км, було зібрано 196 зразків (52 ботанічних види), 2018 року в Полтавському та Диканському районах було зібрано лише 37 зразків (26 ботанічних видів) на маршруті у 320 км [23]. 2019 року були досліджені частини території Великобагачанського, Шишацького, Котелевського, Гадяцького, Лохвицького, Чорнухинського, Лубенського та Оржицького районів. Було зібрано 254 зразки. Загальна довжина маршруту склала 580 км.

Різноманіття зібраних за три роки зразків представлене такими групами культур: кормові – 211 зразків, лікарські – 40 зразків, зернобобові – 23 зразки, декоративні – 21 зразок, технічні – 17 зразків, овочеві – 5 зразків, плодово-ягідні – 5 зразків, зернові – 1 зразок.

Регіон, що досліджувався в межах експедиції має досить широке ландшафтне та видове різноманіття та заслуговує на більш детальне обстеження окремих територій, що мають науковий інтерес [20–22].

На сьогодні окремі історичні пам'ятки, об'єкти і їхні комплекси (кургани, могильники, городища) можна розглядати як своєрідні рефугіуми природної рослинності регіону. Рефугіум (*Refugium* – притулок) частина території чи акваторії, де певний вид рослинності чи тваринного світу, чи навіть група видів пережили чи переживають несприятливі умови існування: антропогенний пресинг, зміни клімату чи середовища існування в несприятливий для них період (історичний, геологічний). Тому по маршруту експедиційного пошуку особлива увага приділялася видовому різноманіттю рослинності курганів. Досліджено, що загалом видове різноманіття обстежених історико-культурних об'єктів варіює в широких межах від 50 до 200 видів залежно від ступеня порушення рослинності та величини самого об'єкту. Згідно з археологічними довідками найбільша кількість курганів (на експедиційному маршруті) нараховувалася в с. Сем'янівка (Кротенки) Полтавського району – 17 курганів. Значна частина курганів пошкоджена грабіжниками та селітроварами ще в доісторичні часи. На сьогодні вони переважно розорані, а інші – забудовані.

Окремо скажемо про результати обстеження 2018 року курганів Глобинського району. Всього було обстежено 15 курганів. Їхня форма і структура частково чи повністю порушена через забір ґрунту, розорювання, підорювання основи, а рослинність – частим випалюванням, випасом, заростанням чагарником тощо. За видовим різноманіттям особливо вирізнявся курган «Роблена могила» на межі сіл Устимівка та Бабачівка (Глобинський район). Основу ценозу становить різнотрав'я з незначними вкрапленнями *Agropyron pectinatum* (M. Vieb.) P. Beauv. (житняк гребінчастий) та *Stipa* L. (ковила). Відмічений *Astragalus dasyanthus* Pall. (астрагал шерстистоквітковий), що занесений до Червоної книги України [23]. Результати експедицій свідчать про доцільність подальшого обстеження, охоплюючи інші населені пункти Полтавщини та залучаючи більш широке різноманіття видів. Цінність матеріалу полягає в тому, що він є ендемічний, отже, адаптований до умов України.

Під час експедицій основна увага приділяється обстеженню територій об'єктів природно-заповідного фонду різних рівнів підпорядкування. 2016 року збори проводилися на території заказнику «Лубкове» околиці с. Крива Руда; дендрологічного парку «Криворудський»; пам'ятки природи «Заїчинські схили» с. Заїчинці; заказнику «Єньки» с. Єньки; урочища «Драчки» с. Горошине; Хорольського ботанічного саду (Хорольський та Семенівський райони Полтавської області).

Особливістю території південно-західної частини Семенівського району є значні площі рослинності, яка сформувалась на ґрунтах різного ступеня засолення: мулуватоглеєві, дерновоглеєві, солонцюваті та солончакуваті. Це визначає формування суцільного лучно-болотного масиву, який формується в умовах значного засолення. Часто на таких ділянках спостерігаються вицвіти солей. Небагато рослин можуть зростати в таких умовах. Розподіл різних видів залежить від типу (солонці, солончаки, карбонатне засолення) та ступеня засолення. На території району знаходиться 3 гідрологічні заказники загальнодержавного значення «Солоне озеро», «Гракове» та «Рогозів куток» [1]. На момент створення заказники характеризувалися високими показниками флористичної та ценотичної репрезентативності й унікальності. Зараз через надмірне випасання біорізноманіття збіднене. Превалюють стійкі до випасання види злаків *Carex* L. (осока), *Elytrigia* Desv. (пирій), *Triglochin* L. (тризубець) [20].

Одним із новостворених (2010 року) об'єктів природно-заповідного фонду є Хорольський ботанічний сад (м. Хорол). До складу ботанічного саду було віднесено полігон Хорольського аграрного коледжу. Біорізноманіття представлене типовим лучно-степовим різнотрав'ям, де переважають рослини з родин *Lamiaceae*, *Fabaceae*, *Rosaceae*, *Asteraceae* [10, 13–15]. На території полігону було зібрано 10

зразків кормових культур.

Найефективніший шлях збережений рідкісних рослин та їхніх угруповань – створення об'єктів природно-заповідного фонду на територіях їх зростання [16, 17]. Тому під час експедицій точки зборів обстежуються на наявність рідкісних та зникаючих видів. Під час обстеження території в околицях с. Очеретувате (Семенівський район) було виявлено осередки *Gladiolus tenuis* Vieb. (косарики тонкі) – виду, занесеного до Червоної книги України у статусі «Вразливий».

2019 року було обстежено частини територій заповідників: «Географічний центр Полтавщини» (по р. Псел між селами Красногорівка, Балаклія Великобагачанського району), «Байраківський» (лівий берег р. Псел, між селами Затін і Байрак Великобагачанського району), «Короленкова дача» (с. Малий Перевіз Шишацького району), «Скоробір» (с. Більськ Котелевського району) та геологічної пам'ятки природи «Бутова гора» (між селищем Шишаки і с. Ярьськи Шишацького району).

Заказники «Географічний центр Полтавщини» (Великобагачанський р-н) та «Короленкова дача» (Шишацький р-н) детально обстежені та описані спеціалістами з Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. За результатами обстежень було видано низку публікацій та монографій. За даними Стецюк Н. О., Остапенко Т. М., Слюсар М. В. [21], територія ландшафтного заказника «Географічний центр Полтавщини» репрезентує типові для Лівобережного Лісостепу угруповання дібров (місцями із *Carpinus betulus* L. (граб), який на території Полтавщини має південно-східну межу поширення) та лучних степів на правобережних схилах Псла. Формат експедиції співробітників станції 2019 року передбачав збір лише кормових, технічних та окремих зразків лікарських культур. Тому поза увагою залишилася значна кількість видів, що також можуть представляти інтерес для науковців (регіонально рідкісні, червонокнижні, малопоширені овочеві, декоративні, лікарські). На цьому сайті було зібрано 9 зразків.

Заказник «Короленкова дача» створено з метою охорони та збереження флори і фауни водноболотних комплексів річки Псел. Тут у незайманому стані збереглися природні ландшафти нагірних дібров та степових ділянок у комплексі з луками, озерами та обводненими болотами заплави Псла. Луки заказника інтенсивно використовуються як сінокоси з подальшим випасанням. Фактів перевипасу не виявлено. У рамках експедиції була обстежена невелика ділянка цього заказника в околицях хутора Хатки (будівля дачі В. Г. Короленка) та пагорб зі встановленим пам'ятником письменнику (49°59'22.9"N; 34°02'19.6"E). Тут було зібрано 8 зразків, серед яких переважають кормові бобові культури. При цьому варто враховувати дещо запізні строки проведення експедиційних зборів та те, що основна увага була зосереджена на зборі дикорослих видів кормових культур.

У ботанічному заказнику «Скоробір» на зовнішніх схилах горбів сформувалася типова степова рослинність з домінуванням злаків та різно трав'я. На момент проведення експедиції рослинність «вигоріла» через посуху, а в окремих місцях через інтенсивні археологічні розкопки – знищена. У рослинному покриві переважають *Elytrigia repens* (L.) Nevski (пирій повзучий) та *Stipa capillata* L. (ковиля волосиста), занесена до Червоної книги України. До 10 % площ ценозу займає інвазійний вид *Grindelia squarrosa* (Pursh) Dunal (гринделія розчепірена), батьківщиною якого є Північна Америка. Цей вид зростає як бур'ян, найчастіше уздовж доріг на сухих місцях.

На особливу увагу та більш детальне обстеження біорізноманіття заслуговує перехрестя доріг Т1705 (Гадяч-Лохвиця) та 01702030 (Петровка-Роменська – Сергіївка), Гадяцький район, (50°23'01.9"N, 33°45'00.7"E), де було зібрано 11 зразків. Аналіз систематичної структури флори підтвердив проміжне положення її між типовими лісостеповими та степовими флорами. Рослинність з правого боку траси Т1705 репрезентує типову лучну рослинність з переважанням *Agrimonia eupatoria* L. (парило звичайне), *Helichrysum arenarium* (L.) DG (цмин пісковий), різних видів роду *Astragalus* L. (астрагал), *Carlina biebersteinii* Bernh. ex Hornem. (відкаслик Біберштейна) та ін.

З лівого боку траси понад берегом р. Хорол рослинний покрив представлений переважно високотравними луками з переважанням видів роду *Equisetum* (хвощ) та *Carex* (осока). Плакорні ділянки займають сільськогосподарські угіддя з фрагментами лучних степів на орнонепридатних схилах балок. У межах досліджуваного сайту на схилових ділянках у рослинному покриві переважала *Centaurea jacea* L. (волошка лучна). Рослинний покрив цієї території значною мірою трансформований і представлений сукупністю штучних, різною мірою порушених та умовно корінних ценозів.

У балці за селом Красне Чорнухинського району по трасі Р60 в бік Чорнух, (50°16'15.4"N, 33°05'59.9"E) зібрано 12 зразків. Низ балки є пересохлим струмком, русло якого повністю заросло *Phragmites australis* (Cav.) Trin. Ex Steud. (очерет звичайний). У ценозі переважають

Agrimonia eupatoria L. (парило звичайне), *Thalictrum aquilegifolium* L. (рутвиця орликолиста), *Galium verum* L. (підмаренник справжній), *Dianthus armeria* L. (гвоздика армерійовидна). Знайдено локалітети *Festuca valesiaca* Schleich. ex Gaudin (костриця валіська), *Trifolium montanum* L. (конюшина гірська), *Anthyllis polyphylla* L. (заяча конюшина багатоліста), *Helichrysum arenarium* (L.) DG (цмин пісковий), поодинокі особини *Carlina biebersteinii* Bernh. ex Hornem. (відкаси́к Біберштейна).

На луках понад берегом р. Удай у районі с. Городище Чорнухинського району через дорогу від знаку «1100 років Городищу» (50°10'56.7"N, 33°03'24.6"E) було виявлено місцезростання *Gladiolus* sp. (косарики). Всі види роду занесені або до Червоної книги України, або є регіонально рідкісними. На цій території було виявлено до 50 рослин, що зростали невеликою куртиною.

2018 року під час обстеження територій об'єкту природно-заповідного фонду області «Вовчі гори» – пам'ятка природи ботанічна місцевого значення (с. Лелюхівка, Новосанжарського район), – що розташовані вздовж траси М22 (Е584, відрізок Кременчук-Полтава) був зафіксований єдиний осередок зростання такого суто степового злаку, як *A. pectinatum* (M. Bieb.) P. Beauv. (житняк гребінчастий) – на пагорбі, ймовірно розораний курган (49.355713, 34.285968). Серед степових трав *A. pectinatum* трапляється досить часто. Займає переважно степові південні та південно-західні схили, де росте разом з ковилою, типчаком та іншими злаками. Поширений у Степу і Лісостепу, особливо часто в південно-східних районах [18, 19].

Особливу увагу варто привернути до детального обстеження двох сайтів (формат експедиції це не дав змоги зробити). Перший – закинуті відвали Гірничо-збагачувального комбінату в межах сіл Солонця, Солонці, Базалуки та Еристівка Кременчуцького району. На час проведення експедиції насіння переважної більшості рослин, що утворюють ценози відвалів, вже осипалося. Тому було зібрано лише 7 зразків кормових та лікарських культур (с. Солонці, 49.112901, 33.651539). Другий сайт – стариця р. Кобелячка в межах с. Бутенки Кобеляцького району (49.260000, 34.136121). Біорізноманіття представлене типовою рослинністю заливних вологих луків. Переважно рослини на момент проведення експедиції перебували у фазі початку або масового квітання. Насіння сформували лише поодинокі рослини, що зростали на підвищеннях мікрорельєфу. У рослинних угрупованнях значний відсоток бобових видів. Це – *Medicago falcata* L. (люцерна серпата) та *M. sativa* L. (л. посівна), по декілька видів *Trifolium* L. (конюшина), *Lathyrus* L. (чина), *Vicia* L. (вика), *Astragalus* L. (астрагал). У прибережній зоні відмічені зарості *Althaea officinalis* L. (алтея лікарська).

Під час обстеження стариці р. Кобелячка в межах с. Бутенки Кобеляцького району було відмічено засмічення прилеглих сільськогосподарських полів *Hibiscus trionum* L. (гібіск трійчастий) – однорічним бур'яном з ярим типом розвитку. Насіння цієї рослини зберігає життєздатність у ґрунті до 57 років, а схожість насіння в посушливі роки вища, ніж у вологі. Також спостерігали значне засмічення полів на межі Решетилівського та Диканського районів Полтавської області *Abutilon theophrasti* Medik. (абутилон Теофраста, канатник). Подекуди він утворює суцільні зарості, тоді як економічний поріг шкоди чинності рослини – 1 шт./м². Навіть недостигле насіння канатнику дає сходи.

Висновки

Сучасний рослинний покрив значно відрізняється від природного і є наслідком інтенсивної господарської діяльності. Цим обумовлені зміни видового складу та поширення рослин. Домінуючими стали угруповання агрокультурної рослинності та польових бур'янів, рудеральної рослинності, штучних деревних насаджень. Через значний вплив антропогенних факторів (різні види господарської діяльності людини) залишилося досить небагато ділянок з природною рослинністю. Навіть у заплавах річок та балках проводиться випасання худоби та заготівля сіна. Вивчення рослинного покриву історичних пам'яток: курганів, майданів та могильників вказує на те, що вони переважно збереглися у природному стані, та є цінними в науковому відношенні їхня рослинність та флора. При узагальненні зібраних даних встановлено, що власне степова рослинність збереглася на верхівках або валоподібних підвищеннях історичних пам'яток, переважно тих, на яких знаходяться (або знаходилися) геодезичні знаки. Залучений насінневий і посадковий матеріал характеризується показниками адаптивності до стресових факторів середовища, стійкості до біотичних чинників. Цінними є зразки дикорослих кормових бобових і злакових трав, диких родичів олійних культур, диких родичів технічних культур та ін. Зібрані зразки передано в ресурсні підрозділи установ-виконавців НТП «Генофонд рослин», що спеціалізуються на відповідних культурах, для поглибленого вивчення за господарськими і біологічними ознаками та властивостями, подальшого включення кращих з них до Національного генбанку рослин

України та використання в селекційних, наукових та інших програмах установами України. Цінність матеріалу полягає в тому, що він є ендемічним українським, отже, адаптований до умов України.

Перспективи подальших досліджень. Результати експедиції свідчать про доцільність подальшого обстеження території України, досліджуючи інші населені пункти України та залучаючи більш широке різноманіття видів.

References

1. Andriienko, T. L., Bairak, O. M., & Zaludiak, M. I. (1996). *Zapovidna krasa Poltavshchyny*. Poltava: IVA «Astreia» [In Ukrainian].
2. Bairak, O. M., Buidin, V. V., & Hanzha, R. V. (1993). *Ridkisini roslyny Poltavshchyny, zaneseni do Chervonoj knyhy Ukrainy. Makarenkivski chytannia*. Poltava [In Ukrainian].
3. Bairak, O. M., & Stetsiuk, N. O. (2005). *Atlas ridkisykh i znykaiuchykh roslyn Poltavshchyny*. Poltava: Verstka [In Ukrainian].
4. Bairak, O. M., Stetsiuk, N. O., & Sliusar, M. V. (2002). Kharakterystyka kliuchovykh terytorii Psilskoho ekokorydoru rehionalnoi ekomerezhi (Poltavska oblast). *Zbirnyk Naukovykh Prats Poltavskoho Derzhavnogo Pedahohichnogo Universytetu imeni V. H. Korolenka. Seriiia «Ekolohiia. Biolohichni Nauky»*, 5 (52), 159–167 [In Ukrainian].
5. Bilyk, O. M., Holovash, L. M., Kirian, V. M., Kocherha, V. Ya., Tryhub, O. V., & Kharchenko, L. Ya. (2018). Introduktsiia do NTsHRRU dykykh sporidnennykh vydiv kulturnykh roslyn adaptovanykh do umov tsentralnogo lisostepu Ukrainy. *Visnyk Stepu*, 15, 57–60 [In Ukrainian].
6. Bilyk, O. M., Holovash, L. M., Kocherhy, V. Ya., Kocherhy, D. M., Kharchenko, L. Ya. (2018). Zbir dykykh sporidnennykh vydiv kulturnykh roslyn dlia Natsionalnogo tsentru henetychnykh resursiv roslyn Ukrainy. *Zernovi Kultury*, 2 (2), 337–341 [In Ukrainian].
7. Chaika, T. O. (2011). Zemelno-resursnyi potentsial orhanichnogo vyrobnytstva v Ukraini. *Visnyk Visnyk Kharkivskoho Natsionalnogo Ahrarnoho Universytetu. Seriiia Ekonomichni Nauky*, 12, 323–330. [In Ukrainian].
8. Chaika, T. O. (2013). Ekolohichni naslidky tradytsiinoho silskoho gospodarstva. *Visnyk Poltavskoi Derzhavnoi Ahrarnoi Akademii*, 3, 95–99. doi: 10.31210/visnyk2013.03 [In Ukrainian].
9. Cherevchenko, T. M., Rakhmetov, D. B., & Haponenko, M. B. (2012). *Zberezhenia ta zbahachennia roslynnykh resursiv shliakhom introduktsii, selektsii ta biotekhnolohii: monohrafiia*. Kyiv: Fitosotsiotsentr [In Ukrainian].
10. Didukh, Ya. P., Tkachenko, V. S., Pliuta, P. H., Korotchenko, I. A., & Fitsailo, T. V. (1998). *Porivnialna otsinka fitoriznomanitnosti zapovidnykh stepovykh ekosystem Ukrainy z metoiu optymizatsii rezhymiv yikh okhorony*. Kyiv [In Ukrainian].
11. Kudrytskyi, A. V. (1992). *Poltavshchyna: entsyklopedychnyi slovnyk. Dovidkove vydannia*. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia [In Ukrainian].
12. Maevskij, P. F. (1964). *Flora srednej polosy` evropejskoj chasti SSSR*. Leningrad: Kolos [In Russian].
13. Minekobezepeky Ukrainy (1998). *Konventsiiia pro okhoronu dykoi flory i fauny ta pryrodnykh seredovysch isnuvannia v Yevropi (Bern, 1979 rik)*. Kyiv [In Ukrainian].
14. Orlova, L. D. (2011). *Bioekolohichni osoblyvosti luchnykh fitotsenoziv Livoberezhnogo Lisostepu Ukrainy (produktyvnist ta ratsionalne vykorystannia)*. Poltava: PNPU im. V. H. Korolenka [In Ukrainian].
15. Prokudyn, Yu. N., Dobrochaeva, D. N., Zaverukha, B. V., & Chopyk, V. Y. (Eds.). (1999). *Opredelitel` vy`sshikh rastenij Ukrainy` AN USSR; Instytut botaniki imeni N. P. Kholodnogo*. Kiev: Fitosocziocentr [In Russian].
16. Rakhmetov, D. B. (2017). Naukovo-innovatsiinyi potentsial mobilizatsii ta vykorystannia novykh roslynnykh resursiv (za materialy naukovoi dopovidi na zasidanni Prezydii NAN Ukrainy 23 lystopada 2016 roku). *Visnyk NAN Ukrainy*, 1, 73–81 [In Ukrainian].
17. Ryabchun, V. K., Kuz`mishina, N. V., & Boguslavskij, R. L. (2012). Naczional`ny`j bank geneticheskikh resursov rastenij Ukrainy` kak voploshhenie idej N. I. Vavilova. *Vavilovskij Zhurnal Genetiki i Selekczii*, 16 (3), 627–635 [In Russian].
18. Sheleheda, O. R. (2011). *Metody botanichnykh ta heobotanichnykh doslidzhen : navch.-metodychn. posibn.* Zaporizhzhia: KZ «ZOTsTKUM» ZOR [In Ukrainian].

19. Smoliar, O. M. (2000). Fitoriznomanitnist Livoberezhnoho Prydniprov'ia. *Extended abstract of doctor's thesis*. Instytut botaniky imeni M. H. Kholodnoho NAN Ukrainy, Kyiv [In Ukrainian].
20. Solomakha, V. A., Maliienko, A. M., Movchan, Ya. I., Skuriatin, Yu. M., Vorobiov, Ye. O., Shmorhun, O. V., Shevchenko, I. P., Balashov, L. S., Solomakha, T. D., Minarchenko, V. A., Ivanenko, I. B., Korsun, S. H., Fedak, V. S., & Kolmaz, Yu. T. (2005). *Zberezhen'nia bioriznomanittia u zviazku iz silskohospodarskoiu diialnistiu: metodychni rekomendatsii shchodo zberezhen'nia bioriznomanittia ta okhorony zemel, poviazanykh iz silskohospodarskoiu diialnistiu*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [In Ukrainian].
21. Stetsiuk, N. O., Sliusar, M. V., Ostapenko, T. M., & Ostapenko, S. O. (2011). Landshaftnyi zakaznyk «Heohrafichnyi tsentr Poltavshchyny» – oseredok bioriznomanitnosti Psilskoho ekokorydoru rehionalnoi ekomerezhi. *Problemy vidtvorennia ta okhorony bioriznomanittia Ukrainy: materialy Vseukrainskoi nauko-vo-praktychnoi konferentsii*. Poltava: Astraia [In Ukrainian].
22. Yakubenko, B. Ye. (2007). Pryrodni kormovi uhidnia lisostepu Ukrainy: flora, roslynnist, dynamika, optymizatsiia. *Extended abstract of doctor's thesis*. Natsionalnyi botanichnyi sad imeni M. M. Hryshka NAN Ukrainy, Kyiv [In Ukrainian].
23. *Zaluchennia do Natsionalnoho henbanku roslynnykh form narodnoi selektsii ta dykykh sporidnennykh vydiv kulturnykh roslyn, adaptovanykh do umov tsentralnoho Lisostepu Ukrainy: korotkyi zvit pro naukovodoslidnu robotu* (2016). Ustymivka [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.01.2021 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Білик О. М., Головач Л. М., Кочерга В. Я., Харченко Л. Я., Поспелова Г. Д. Біорізноманіття диких видів рослин Полтавщини як джерело цінного генетичного матеріалу для селекції. *Вісник ПДАА*. 2021. № 1. С. 172–179.

© Білик Олена Миколаївна, Головач Людмила Михайлівна, Кочерга Валентина Яківна, Харченко Любов Яківна, Поспелова Ганна Дмитрівна, 2021